

FIRAT ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

FIRAT UNIVERSITY JOURNAL OF THE FACULTY OF THEOLOGY

Sayı: 31/1 (Temmuz / July 2026), 93-108

Hurûf-ı Mukattaa'nın Fonetik Dokusu ve İ'câz Boyutu

The Phonetic Texture of the Hurûf al-Muqatta'ât and the Dimension of I'jâz

Sait BOSAT

Dr., Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
Asst. Prof. Dr., Fırat University, Faculty of Theology, Department of Tafsir
Elazığ/Türkiye

sbosat@firat.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-8810-1823>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İşlem Süreci / Article Processing

Geliş Tarihi / Date Received: 3 Ocak / January 2026 Kabul Tarihi / Date Accepted: 23 Haziran/June 2026

Yayın Tarihi / Date Published: 1 Temmuz/July 2026 Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/June

Atıf / Cite as

Bosat, Sait. "Hurûf-ı Mukattaa'nın Fonetik Dokusu ve İ'câz Boyutu

". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/1 (Temmuz 2026), 93-108.

DOI: 10.58568/firatilahiyat.1855237

İntihal / Plagiarism

Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Sait Bosat).

Yayıncı / Published by

Fırat Üniversitesi/ Fırat University

Lisans Bilgisi / License Information

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

The Phonetic Texture of the Ḥurūf al-Muqaṭṭa'āt and the Dimension of I'jāz

Abstract: This article examines the disjointed letters (ḥurūf al-muqaṭṭa'āt) that appear at the beginning of certain Qur'ānic sūrahs in terms of their linguistic, phonetic, and structural features, as well as their relation to the Qur'ānic doctrine of inimitability (i'jāz). Since the meanings of these syllabic letters cannot be definitively determined, they have generally been treated within the category of ambiguous (mutashābih) verses and studied primarily from linguistic and interpretive perspectives. Departing from their semantic opacity, the study argues that these letters should also be analyzed in light of the Qur'ān's distinctive sound system and phonetic composition. Relevant reports indicate that, although the precise meanings of the disjointed letters remain unknown, they point to the symbolic and structural dimensions of the Qur'ān. Many scholars maintain that these letters, while representing approximately half of the Arabic alphabet used in the Qur'ān, symbolically stand for all letters. Thus, the divine discourse is shown to be composed of the same letters used by human beings, yet humanity remains incapable of producing anything comparable to it. This reinforces the Qur'ān's aspect of challenge (taḥaddī) and supports its claim to divine origin. In the introductory section, the concepts of sound and letter are examined both lexically and technically. The letter, as a sound unit possessing a specific point of articulation, is presented as a basic component in word formation and meaning production. The disjointed letters, however, are defined as independent letters that do not carry lexical meaning but occupy a unique place in the sound pattern of Qur'ānic recitation. Also called ḥurūf al-tahajjī, they cannot be fully explained through ordinary Arabic grammatical rules or semantic methods. For this reason, they constitute a special category within the mutashābih verses. The study therefore argues that these letters should not be limited to the transmission of meaning. Rather, they possess an intellectual and aesthetic dimension that invites contemplation. They may be understood as divine symbols that remind human beings of the limits of their cognitive capacity and direct them toward reflection. Within the framework of i'jāz and the uniqueness of Qur'ānic naẓm, the article evaluates scholarly views emphasizing the Qur'ān's challenge to humanity in general and to the Arabs in particular. The frequent mention, in verses following the disjointed letters, of the Qur'ān's exalted status, revelation, and miraculous nature is also considered a contextual support for this interpretation. The article further discusses sound-meaning iconicity by analyzing the relationship between the phonetic qualities of the letters and the themes of the following verses. It observes that harsh and emphatic sounds often appear in contexts of threat, majesty, and power, while softer and more fluid sounds are associated with mercy and tranquility. Accordingly, the study concludes that there is a strong relationship between the disjointed letters, Qur'ānic sound, and meaning. A separate section analyzes their syllabic and phonetic structure. The disjointed letters include open and closed syllables, as well as short, intermediate, and long syllables. The use of long closed syllables, especially in forms involving madd al-līn and madd al-lāzim, highlights the role of elongation, rhythm, and stress in recitation. The fact that stress usually falls on the final syllable suggests a deliberate phonetic design rather than randomness. In conclusion, the disjointed letters are not randomly selected elements. They reflect the syllabic system, phonetic categories, and sound patterns of Arabic, while pointing to the inaccessibility of the Qur'ān's verbal structure and the limits of human intellect. In this respect, they may be regarded as significant indicators of Qur'ānic inimitability at the level of sound.

Keywords: Qirā'āt, Tafsīr, Ḥurūf al-Muqaṭṭa'āt, Phonetic, I'jāz.

Hurûf-ı Mukattaa'nın Fonetik Dokusu ve İ'câz Boyutu

Öz: Bu makale Kur'ân-ı Kerîm'de bazı sûrelerin evvelinde bulunan ve mukattaa olarak bilinen harfleri; dilbilimsel, fonetik yapısı ve i'câz yönleriyle araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışmada manası bilinmeyen hece harfleri müteşabih âyetler çerçevesinde ele alınmış bu yüzden çoğunlukla dilsel yapıları yönüyle tahlil edilmiştir. Çalışma bu harflerin anlam bakımından kapalı olmaları gerçekliğinden hareketle Kur'ân'ın dilsel ve fonetik özellikleri dikkate alınarak incelenmesi gerektiği düşüncesini esas almıştır. Konuyla ilgili rivayetler, mukattaa harflerinin anlamı kesin biçimde belirlenemese de Kur'ân'ın sembolik ve yapısal boyutuna işaret eden bir unsur olarak görüldüğünü gösterir. Âlimlerin önemli bir kısmı, mukattaa harflerinin Kur'ân harflerinin yarısını teşkil etmesine rağmen bütün harfleri temsilen bir işaret taşıdığını ifade eder. Böylece ilâhî kelâmın insanların kullandığı harflerle nazmedildiği hatırlatılmakta buna rağmen beşerin benzerini ortaya koymaktan âciz oluşu vurgulanarak Kur'ân'ın meydan okuma (tehaddî) yönü pekiştirilmektedir. Araştırmanın giriş kısmında ses ve harf kavramları sözlük ve terimsel açıdan incelenmiştir. Harfin belirli bir çıkış noktası olan ses birimi olması itibarıyla dilde kelime ve mana üretim sürecinin temel unsuru olduğu ortaya konmaktadır. Mukattaa harfleri ise anlam taşımayan ancak Kur'ân tilavetinin ses düzeninde özel bir yere sahip olan bağımsız harfler olarak tanımlanmaktadır. Hurûf-ı teheccî de denilen bu harfler, Arapçanın dil kuralları ve anlamlandırma yöntemleriyle izah edilememekte bu bağlamda müteşabih âyetler kapsamında kendine has bir kategori oluşturma özelliği taşımaktadır. Dolayısıyla hurûf-ı mukattaa'nın salt anlam aktarımıyla sınırlanmaması gerektiği aksine daha çok zihinsel ve estetik tefekküre sevk eden bir boyutunun olduğu ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle mukattaa harfleri beşeri kavrayışın sınırlarını hatırlatan ve onu tefekküre yönlendiren ilahî semboller olarak tasavvur edilebilir. Araştırmada Kur'ân-ı Kerîm'in i'câzı ve nazımının eşsizliğiyle özelde Araplara genelde ise beşeriyete meydan okuması ekseninde âlimlerin görüşlerine yer verilmiştir. Çoğunluğun ortak yorumu Kur'ân harflerinin Araplara âşina olan harflerden müteşekkil olmasına rağmen onun benzerini hatta bir âyetini dahi getirememelerinin onun menşesine ilişkin delil oluşturduğunu ortaya koymasındır. Bu harflerden sonra gelen âyetlerde çoğunlukla Kur'ân'ın yüceliği, mucizevî mahiyeti, nüzulü gibi konulara değinilmesi de bu görüşü pekiştiren bağlamsal bir delil unsuru olarak değerlendirilmiştir. Makalede harflerin sesleri ve sonraki âyetlerle olan ilişkisi bağlamında ses-anlam ikonizmi üzerinde de çalışılmış harflerin mahreç ve sıfatları doğrultusunda oluşan fonemlerin sûrelerin genel temasıyla uyumu incelenmiştir. Söz gelimi sert ve kalın fonemlerin tehdit azamet ve güç ifade eden bağlamlarda, akıcı ve yumuşak harflerin ise rahmet ve sükunet gibi ortamlarda kullanıldığına şahit olunmuştur. Bu çerçevede hurûf-ı teheccî'nin Kur'ân'ın ses düzeni ile manası arasında derin ve güçlü bir bağının olduğu Kur'ân'ın insanüstü yönünü hem söz hem lafız hem de fonetik boyutta yansıttığı sonucuna varılmıştır. Makalenin alt başlıklarından biri mukattaa harflerinin hece ve ses yapısını çözümlemeye ayrılmıştır. Bu bağlamda hurûf-ı mukattaa'nın Arap dilinde var olan açık ve kapalı hece; kısa, orta ve uzun hece türlerinin hepsini bünyesinde barındırdığı görülmüştür. Özellikle kapalı uzun hecenin (medd-i lîn ve medd-i lâzım) belirgin şekilde bu harflerde uygulanıyor olması Kur'ân kıraatinde sıkça uygulanan med, ritm ve vurgu gibi fonemlerin insanda bıraktığı etkiler bağlamında ele alınması gereken konular olarak dikkat çekmiştir. Vurgunun genel itibarıyla son heceye yapılması nadiren ise sondan önceki ya da ilk hecede bulunması mukattaa harflerinin rastlantısal değil bilinçli bir fonetik yapıyla düzenlendiğini ortaya koymaktadır. Bu durum Kur'ân-ı Kerîm kıraatinde med ve vurgu gibi olguların tilaveti güçlendiren fonksiyonlarının olduğunu göstermektedir. Netice olarak mukattaa harflerinin rastgele seçilmediği aksine Arap dilinin hece yapısının fonetik kategorilerinin kısaca ses bilinçli bir tasarım ürünü olduğunu ortaya koymaktadır. Bu harfler, Kur'ân ı Kerîm'in hem lafzi yapısının hem de vermiş olduğu mesajın erişilmez olduğuna, insan aklının sınırlılığına dikkat çekmektedir. Mukattaa harfleri bu özellikleriyle Kur'ân i'câzının ses

düzeyindeki en önemli göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir. Genel değerlendirmede mukattaa harflerinin müteşâbihât içinde tefekküre sevk eden işaretler olduğu, harf-ses-muhteva arasında çok katmanlı bir düzen ihtimalini düşündürdüğü ve Kur'ân'ın i'câzını farklı yönlerden desteklediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, Tefsir, Hurûf-ı Mukattaa, Fonetik, İ'câz.

Giriş

Kur'ân-ı Kerîm'de bazı sûrelerin başında görülen “elif-lâm-mîm, elif lâm râ” gibi kesik harflere mukattaa denmiştir. Bu şekilde isimlendirmelerinin sebebi harekelenerek bir kelime oluşturmamaları birbirinden kopuk müstakil harfler halinde olmalarıdır. Hz. Ebubekir "Allah'ın her kitabının bir sırrı vardır. Kur'ân'daki sır da sûrelerin başlarındaki harflerdir."¹ Aynı bağlamda Hz. Ali'ye nispet edilen bir rivayette ilahî kitapların her birinin merkezî bir özü bulunduğu, Kur'ân'ın özünün ise hece harfleri olduğu ifade edilmektedir.² Bu yaklaşım, mukattaa harflerine atfedilen yapısal ve sembolik işlevi vurgulaması bakımından dikkat çekicidir. Benzer şekilde Zerkeşî, sûrelerin başında yer alan bu harflerin ilgili sûrenin genel içeriğiyle güçlü bir bağ taşıdığını belirtir. Ona göre söz konusu ilişki yalnızca lafzî düzeyle sınırlı olmayıp aynı zamanda anlam boyutunu da kapsayan çok katmanlı bir bütünlük arz etmektedir.³ Âlimlerin büyük bir kısmı mukattaa olarak Kur'ân harflerinin yarısının kullanılmasına rağmen bütün harfleri temsil ve işaret ettiğini söyler.⁴ Bu harflerle Allah Teâlâ, ilahî kelamın insanların kullandığı harflerle nazmedildiğini belirterek meydan okumuş ve beşeriyetin benzerini ortaya koymadaki âcizliğini ortaya koymuş olmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de yirmi dokuz sûre başında geçen ve tekrarlar hariç on dört harften oluşan hurûf-ı mukattaa Kur'ân harflerinin yarısını oluşturmaktadır. En fazla tekrarlanan harfler sırasıyla; elif/ا, lâm/ل, mîm/م, hâ/ح, râ/ر, sîn/س, tâ/ط, şâd/ص, hâ/ه, yâ/ي, ‘ayn/ع, kâf/ق, kâf/ك ve nûn/ن olup on üç farklı formatta yer almıştır. Diğer yandan kesik harfler Kur'ân nazımının erişilmezliğini, insan aklının sınırlı olduğunu ortaya koyan semboller olarak görülebilir. Bu durum ilahî kelamın lafız açısından Arapça harflerden meydana geldiğini ancak anlam ve üslup bakımından beşer takatini aşan ulaşılmaz bir nitelik taşıdığını ortaya koymaktadır. Çünkü Araplar aynı harfleri ve dil yapısını bilmelerine rağmen Kur'ân'a benzer bir metin ortaya koyamamışlardır. Bu da şu hakikati ortaya koymaktadır ki Kur'ân sadece harflerden oluşmamıştır. Manası, anlatım gücü ve edebi yapısıyla insanın âciz olduğu bir kaynaktan gelmiştir. İlahî kitabın eşsizliği tek bir boyutla sınırlı olmayıp üslup özellikleri, harf ve kelime seçimi ve dizim/nazım yapısı gibi farklı unsurlar üzerinde tezahür etmiştir.

Allah Teâlâ, kâinatı belli bir uyum ve âhenk içinde yaratmıştır. Âlemde gözlemlenen bu düzene paralel olarak ilahî kitapların da aynı düzene uygun bir yapı sergilediği kabul edilmiştir. Bir kitabın bu kâinattaki düzenle örtüşmesi, onun ilahî kaynaklı olduğuna işaret ederken aykırı bir yapı arz etmesi, onun uydurma ve hakikatten uzak olduğuna delalet eder. Bu meyanda, Kur'ân'daki harf sayısına tekabül eden yirmi sekiz sayısının hem tabiatı hem de insan bedeninde gözlemlenen evrensel bir düzene işaret ettiği düşünülmüştür. Canlıların anatomik yapısı ile Kur'ân harfleri arasında dikkat çekici uyum bulunduğu dair tespitler ortaya konmuştur. Söz gelimi insanın her bir elinde on dört olmak üzere toplam yirmi sekiz eklem bulunmaktadır. Omurgasında bel üstünde on dört, bel altında on dört olmak üzere yine yirmi sekiz kemik yer alır. Sığır, deve, eşek ve yirtıcı

¹ Ebû 'Abdullâh Muhammed b. 'Abdullâh b. Bahâdîr eş-Şâfi'î ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Faql İbrâhîm (b.y.: Dâru 'İhyâ'i'l-Kutubi'l-'Arabiyye, 1376/1957), 1/173.

² Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb* (Beyrut: Dâru 'İhyâ'i't-türâsi'l-Arabî, 1999), 2/ 3-4.

³ Zerkeşî, *el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 1/173.

⁴ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 2/255; Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki Gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl* (Beyrut: Daru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407), 1/28; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Bereddûnî - İbrahim Etfeyyîş (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Misriyye, 1964) 1/154, 155; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*, thk. Sâmî b. Muhammed Selâme (Riyad: Dâru Taybe, 1999), 1/241-250.

hayvanların anatomisinde de belde on dört, gövdede on dört olmak üzere toplam yirmi sekiz kemik bulunduğu görülmektedir. Kuşların uçuş sırasında dayandıkları kanat tüyleri her kanatta on dört olmak üzere yirmi sekizdir. Kuyruklu hayvanların kuyruk kemikleri de aynı sayıya ulaşır. Balıklar, yılanlar ve bazı uzun gövdeli böceklerin omurga kemiklerinin sayısı da yirmi sekize denktir. Benzer şekilde Ay'ın menzilleri, kuzey burçlarında on dört, güney burçlarında on dört olmak üzere toplam yirmi sekizdir. Kur'ân harflerinde de benzer bir ikili düzen dikkat çekmektedir. Yirmi sekiz harften on dördü lam-ı tarif ile idgam edilirken on dördü edilmez. On dört harf noktalı, on dört harf noktasızdır. Sûre başlarında yer alan mukattaa harfleri de harflerin yarısını teşkil ederken diğer yarısı bu kapsama girmemektedir. Ses özellikleri ve sıfatlar açısından da harflerin benzer biçimde bölümlendiği görülmektedir.⁵

Sûrelerin başındaki bu harflerden hemen sonra Kur'ân'ın mûcize oluşunu anlatan âyetlerin gelmesi i'câz düşüncesini destekleyen başka bir argümandır. Bu sûrelerin muhtevasına bakıldığında başta yer alan harflerin fonetik yapısıyla anlamlı bir irtibatının olduğu göze çarpmaktadır. Söz konusu bu sûrelerde Allah'a iman, risâlet, Kur'ân'ın indirilişi, özellikleri ve eşsiz olması gibi temalar işlenmekte, kısaca harflerle kitabın kendisi arasında sıkı bir ilişkinin olduğu vurgulanmaktadır.

Hurûf-ı mukattaa olarak meşhur olan bu harfler "fevâtihi's-süver, hurûf-ı teheccî, hurûf-ı mübheme, hece harfleri, nûrânî harfler" gibi terkiplerle de anılmışlardır.⁶

Alanda yazılan makalelerle ilgili literatür taraması yapıldığında şu çalışmalara ulaşılmıştır: *İmam Mâtürîdî'ye Göre Hurûf-ı Mukattaa ve Tevili*,⁷ *Hurûf-ı mukattaa*,⁸ *Hurûf-ı Mukattaa'nın Kıraatler Açısından İncelenmesi*,⁹ *Kur'ân'ın Beyânî İ'câzı Bağlamında Hurûf-ı Mukattaa*,¹⁰ *Hurûf-ı Mukattaa'nın Tecvidine Yönelik Uygulama Hataları ve Çözüm Önerileri*,¹¹ *Dil ve Vahiy Tarihine Işık Tutan Çarpıcı Sure Başlıkları: Mukattaa Harfleri*.¹²

Hurûf-ı mukattaa alanında gerçekleştirilen çalışmalar literatüre önemli katkılar sağlamıştır. Bununla birlikte mevcut araştırmaların ağırlıklı olarak tefsirî yaklaşımlar, kıraat vecihleri ve tecvid uygulamaları çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Bu çalışma ise mukattaa harflerini fonetik ve dilbilimsel boyutlarıyla ele alarak alana farklı yönden katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çalışmanın literatüre özgün katkısı, mukattaa harflerini yoruma tâbi tutmadan önce yapısal bir olgu olarak ele almasıdır. Fonetik, hece, vurgu ve harf sıfatlarını sistematik biçimde analiz eden araştırma kesin anlam iddiasından ziyade Kur'ân nazmındaki düzen ve i'câz görünür kılmaya çalışmıştır.

1. Mukattaa Harflerin Fonetik Mimarisi

Ses-anlam ikonizmi, kelimelerdeki seslerin anlamla ilişkisinin rastgele değil aksine belirli ölçülerde doğal olduğunu ileri sürer. Bu bakış açısı; dilin estetik yönünü, Kur'ân ve edebî metinlerde ses düzeninin anlam dokusuna katkısını ve insanın dili algılama biçimini anlamada önemli ipuçları verir. Bu doğrultuda tarih boyunca ses ile anlam arasında doğal bir bağ olduğu düşünülmüştür. Zerkeşî ve Süyûtî gibi İslâm âlimleri, harflerin mahreçleri ve tınılarıyla âyetlerdeki anlam arasında bir

⁵ Tantâvî Cevherî, *el-Cevâhir fî tefsiri'l-Kur'ânî'l-Kerîm* (Mısır: y.y., 1931), 2/5-7.

⁶ M. Zeki Duman, Mustafa Altundağ, "Hurûf-ı Mukattaa", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Erişim 18 Nisan 2026).

⁷ Gülhan Maden, "İmam Mâtürîdî'ye Göre Hurûf-ı Mukattaa ve Tevili", *Rize İlahiyat Dergisi* 26 (Nisan 2024), 101-118.

⁸ Abdullah Önder, "Hurûf-u Mukatta'a", *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi* 5 (Nisan 2019), 97-116.

⁹ Nesrişah Saylan, "Hurûf-ı Mukattaa'nın Kıraatler Açısından İncelenmesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 29/1 (Ocak 2019), 323-334.

¹⁰ Mehmet Altun, "Kur'ân'ın Beyânî İ'câzı Bağlamında Hurûf-ı Mukattaa", *Amasya İlahiyat Dergisi* 16 (Haziran 2021), 301-335.

¹¹ Abdulhamid Pehlivan, "Hurûf-ı Mukattaa'nın Tecvidine Yönelik Uygulama Hataları ve Çözüm Önerileri", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (Haziran 2025), 365-386.

¹² Tuncer Namı, "Dil ve Vahiy Tarihine Işık Tutan Çarpıcı Sure Başlıkları: Mukattaa Harfleri". *Eskiye* 30/1 (Mayıs 2015) 85-131.

uyum olduğuna dikkat çekmişlerdir.¹³ Harflerin fonetik özellikleriyle anlam katmanlarını derinleştirerek sûrelerin iç yapısını etkilediği düşüncesi, Kur'ân'ın edebî inşasını anlamada ve araştırma ufkunu genişletmekte önemli bir imkân sunmaktadır. Bazı harflerin çıkış yerleri, tınısı, sertliği veya yumuşaklığı, kelimenin ruhunu ve duygusal tonunu etkiler. Kur'ân'da bu durum, özellikle kıraatlerdeki ses zenginliği ve harflerin seçilişinde görülen ustalık ile kendini gösterir.

Kur'ân-ı Kerîm'in edebî yönü sadece anlam örgüsünden değil fonetik ahenkten de beslenir. Örneğin ق/ķâf ve ط/tâ gibi kalın ve sert fonetik değerlere sahip harflerin; kudret, tehdit, azamet ve sertlik benzeri anlamları ihtivâ eden âyetlerde sıkça yer aldığı müşahade edilmektedir. Buna karşılık س/sîn ve ص/şâd gibi hems ve safir nitelikleri taşıyan harflerin; huzur, sükûnet ve süreklilik gibi çağrışımları barındıran bağlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Öte yandan م/mîm ve ن/nûn harfleri, ses özellikleri bakımından yumuşak ve sakinleştirici bir etki oluşturmaktadır. Dolayısıyla ses, yalnızca anlamı aktaran bir araç değil anlamın inşasında doğrudan rol oynayan yapısal bir unsurdur.¹⁴

1.1. Hurûf-ı Mukattaa'da Fonetik Sıfatlar

Kur'ân'daki bazı sûrelerinin başında yer alan mukattaa harfleri, Arap alfabesi içerisinde belirlenmiş on dört harften oluşmaktadır. Bu sayı, alfabenin yarısına karşılık gelir. Söz konusu harf tercihinin rastlantısal olmadığı bilakis harf türleri, fonetik sıfatlar ve anlam örgüsü gibi belirleyici ölçütlere dayandığı gözlemlenmiştir. Bu harflerin belirli bir düzen içinde seçilmesi, Kur'ân harflerinin ve ses gruplarının yarısını kapsayacak şekilde gerçekleşmiş olup Kur'ân'ın mûcizevî yapısını yansıtan dikkat çekici bir husustur. Kur'ân'daki hurûf-u mukattaa, yalnızca biçimsel bir açılış unsuru değil sûrenin anlam dokusuna fonetik düzeyde katkı sağlayan simgelerdir.

Bu simgesel ve fonetik katkının nasıl somutlaştığını ortaya koymak amacıyla mukattaa harfleri aşağıda harf sıfatları, ses karşıtlıkları ve dağılım ölçütleri çerçevesinde sistematik biçimde ele alınacaktır.

Hems: Mahreçte yeterli baskı oluşmadığı için nefesin serbestçe akması ses tellerinin titreşmesini engeller; bu durum sesin fısıltılı ve zayıf bir nitelik kazanmasına neden olur. Mehmûs diye nitelenen bu özellik "فَحْتُهُ شَخْصٌ سَكْتٌ" terkinde geçen on harfte toplanmıştır.¹⁵ Bu harflerin yarısı, hurûf-ı mukattaa arasında zikredilmiştir. Bunlar; "ح/hâ, س/sîn, ص/şâd, ه/hâ ve ك/kâf" harfleridir.

Cehr: Harf okunurken mahrecin tıkanması sebebiyle nefesin akmamasına bağlı olarak sesin aleni ve âşikâr çıkmasına denmektedir. "ظِلٌّ قَوْ رَنْصٌ إِذْ عَزَا جُنْدٌ مُطِيعٌ" cümlesinde yer alan on sekiz harf cehr sıfatlıdır.¹⁶ Âşikâr özellikli harflerin de yarısı mukattaada tercih edilmiş olup bu grup "لَنْ يَنْطَعِ أَمْرٌ" cümlesinde geçen dokuz harftir. Böylece sesin gizli veya alenî çıkışına dayalı temel fonetik karşıtlık dengeli bir şekilde temsil edilmiştir.

Şiddet: Telaffuz esnasında mahrecin sıkışması sonucunda sesin akmamasına bağlı olarak sert, şiddetli ve patlamalı çıkmasına denmektedir.¹⁷ أَجْدٌ قَطٍ بَكْتُ cümlesindeki sekiz harf şiddet özelliklidir. Bunları yarısında tekabül eden "أَفْطَكْ" dört harf sûre başlarında yer almıştır.

Rihvet: Şiddetin tersine mahreçteki temasın zayıflığı sebebiyle sesin akarak çıkması ve yumuşak bir hal almasıdır.¹⁸ Sesin kısmen akması halinde ise beyniyye olarak adlandırılır.¹⁹ Bu sığata sahip

¹³ Zerkeşî, *el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 1/167.

¹⁴ Ebû'l-Feth 'Oşmân İbn Cinnî, *el-Ĥaşâ'îş*, thk. Muhammed 'Alî en-Neccâr (b.y.: l-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.), 1/55 vd.

¹⁵ Cemâl b. İbrahim, *Dirâsetü'l-mehârici ve's-sifât* (Mısır: mektebetü tâtibi'l-ilm, 2012), 127.

¹⁶ Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fî'l-karâ'âtî'l-âşr*, thk. Ali Muhammed Dabbâğ (Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, 2009), 1/202.

¹⁷ İbrahim Enis, *el-Esvâtü'l-Lüğaviyye* (Mısır: Mektebetü Nahdati Mısır, trs.), 20; Cemâl, *Dirâsetü'l-mehârici*, 135.

¹⁸ Mekki b. Ebi Tâlib, *er-Ri'âye li Tecvîdi Kıraeh ve Tahkîki Lafzî't-Tilâveh*, thk. Ahmed Hasan Ferhad (Amman: Dâru Ammar, 1417), 118

¹⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/202.

harfler, şiddet grubunun dışında kalan yirmi harfte bulunmaktadır. “حَسَّ عَلَى نَصْرِهِ” ibaresinde yer alan on harf ise mukattaa harfleri arasında zikredilmiştir.

İsti'lâ: Dil kökünün damağa doğru yükselmesiyle meydana gelen ses kalınlığı, kulağa ağırlık ve heybet hissi veren bir ses oluşturur. Bu özellik ضَغْطٌ قِطْ ifadesinde toplanmıştır.²⁰ Bu grupta yer alan ط، ص، ق harflerinin mukattaa harfler arasında bulunması dikkat çekicidir.

İstifâle: İsti'lânın tersine dilin yükselmeyerek alt çene seviyesinde kalması sonucu sesin incelik ve hafiflik kazanmasını ifade eden fonetik özelliktir.²¹ Kalın harflerin dışında kalan harfler bu özelliكتedir. Bunların yarısına denk gelen; ي، ه، ن، م، ل، ك، ع، س، ر، ح harfler mukattaa kapsamında yer almaktadır.

İtbâk: Dilin üst damağa kapanması sonucu, isti'lâdan daha kalın, ağır ve heybet etkisi taşıyan bir sesin ortaya çıkmasıdır.²² Bu özelliği taşıyan; ط، ض، ص dan ikisi mukattaa da yer almıştır.

İnfîât: İtbâk sıfatlı harflerin tersine dil ile üst damak arasında açıklık bulunması ve sesin bu boşluktan serbestçe, sıkışmadan çıkan bir özellik kazanmasıdır.²³ İtbâk harfleri dışında kalan yirmi dört harf bu özellikte olup aynı şekilde yarısı sûre başlarında geçmiştir.

Lîn: yumuşak özelliği olan vâv ve yâ harflerinden ي/yâ da mukattaa harflerine dahil edilmiştir.

İdgama konu olan harfler açısından değerlendirildiğinde burada da “yarı” kavramının kullanıldığı temsîlî ve i'câzî bir tabloyla karşılaşılmaktadır. Kendi misline idgam olup, mahreç ve sıfat bakımından yakın olan mütekârib harfe idgam edilmeyen on beş harften “أ، خ، ز، ش، ص، ض، ط، ظ، ع” yedisi, sûrelerin evvelinde yer almıştır. Bunun dışında kalan ve hem benzerine hem de mütekâribine idgam edilen harflerin yarısı yine mukattaa arasında bulunmaktadır. Ayrıca, mahreç ve sıfat bakımından yakınına idğâm edilmeyen; fakat yakını tarafından kendisine idğâm edilen dört harften “م، ف، س، ز” ikisinin de mukattaa da dahil edildiği görülmektedir.²⁴

Kelimelerin terkebî yapıları incelendiğinde, her harf grubunda zikredilmeyen unsurların zikredilenlerle sayısal ve işlevsel bakımdan dengelendiği görülmektedir.

Mukattaa harfler, ayrıca tekli, ikili, üçlü, dördlü ve beşli kombinasyonlar hâlinde zikredilmiştir. Bu durum, meydan okumanın (tehaddî) Arapların kullandığı kelimelerden teşekkül eden dilsel bir yapı üzerinden gerçekleştirildiğini göstermektedir. Zira Arapçada kelimelerin kök yapıları, tek harfli asıllardan başlayarak iki, üç, dört ve beş harfli yapılara kadar uzanmaktadır.

Bu bağlamda, üç tekil (müfred) harfin üç ayrı sûrede zikredilmesi, bunların isim, fiil ve harf olmak üzere üç kelime türünde de yer alabilme kabiliyetine işaret etmektedir. Dört ikili (şunâfî) yapı ise dokuz sûrede zikredilmiştir. Bunun sebebi, bu yapıların üç kelime türünde üç farklı kullanım biçimine sahip olmalarıdır. Üçlü yapılardan üçü on üç sûrede yer almıştır. Bu durum, kullanımda olan kök yapıların toplamının on üç olduğuna işaret etmekte bunun yanı sıra iki dördlü ve iki beşli yapı zikredilmiş olup her birinin “سفرجل، وجحنفل، جعفر” gibi mücerred ve mezîd (eklenmiş) türlere işaret ettiği anlaşılmaktadır.²⁵

Mukattaa harfleri, Kur'ân'da rastlantısal bir açılış unsuru değil harf türleri, fonetik sıfatlar ve sayısal denge esas alınarak bilinçli biçimde seçilmiş yapısal göstergelerdir. Bu yönüyle söz konusu

²⁰ Mekki, *er-Ri'âye*, 123.

²¹ Şemsüddin Ebû'l-Hayr Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fî İlmi't-Tecvîd*, thk. Ğanim Kaddûrî el-Hamed (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1421), 100.

²² Mekki, *er-Ri'âye*, 122; İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd*, 100.

²³ Ebû 'Amr Osman b. Sa'îd ed-Dânî el-Endülüsî, *et-Tahdîd fî'l-İtkân ve't-Tecvîd*, thk. Ğanim Kaddûrî el-Hamed (Amman: Dâru Ammar, 1421), 107; Mekki, *er-Ri'âye*, 123.

²⁴ Nâsirüddin Ebû Sa'îd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1997), 1/33.

²⁵ Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, 1/34.

harfler, Kur'ân'ın i'câzını yalnızca anlam düzeyinde değil ses ve nazm düzeni üzerinden de görünür kılan çok katmanlı bir fonetik sistem ortaya koymaktadır.

1.2. Sıfatlar Bağlamında Tâ-Sîn-Hâ İlişkisi

Hurûf-ı teheccî içerisinde, ط/tâ harfinin س/sîn ve ه/hâ harfleriyle birlikte zikredilişi, harflerin sıfat özellikleri açısından dikkatle incelenmesi gereken bir husustur. Zira ط/tâ fonemi, Arap alfabesinde başka hiçbir harfte bulunmayan beş temel sıfatı bünyesinde toplamış nadir bir harftir. Bunlar cehr, şiddet, isti'lâ, itbâk, ismât ve kalkaledir. Beraberinde yer alan س/sîn harfi ise hems, rihvet, istifâle, infitâh ve safîr özellikleri olan bir karaktere sahiptir. Hâ harfi de aynı sıfatlarla muttasıf olmakla birlikte safîr yerine hafâ sıfatıyla sîn harfinden ayrılmaktadır.²⁶ Mahreç yönünden değerlendirildiğinde ise ط/tâ ve س/sîn harfleri ağza yakın çıkış noktalarından çıkarılırken hâ harfi genel mahreç bölgesinin başlangıcından üretilmektedir.²⁷ Fonetik açıdan son derece güçlü, kapalı ve baskın bir yapıya sahip olan ط/tâ harfinin karşısına, kendisine tam karşıtlık teşkil edecek harflerin eklenmesi ancak bu tür uç özelliklere sahip harflerle mümkündür. Dolayısıyla ط/tâ 'nın س/sîn ve ه/hâ ile birlikte zikredilmesi, rastlantısal değil bilakis harflerin sıfatlarındaki zıtlık ve denge ilkesi çerçevesinde anlamlı bir tercihtir. Böylece burada fonetik bakımdan en uç özellikleri temsil eden harflerin birlikte anılması söz konusudur. İlgili harflerin kullanıldığı sûrelerin muhtevası incelendiğinde bu fonetik karşıtlığın yalnızca ses düzeyinde kalmadığı, sûrenin anlam alanına da yansıdığı görülmektedir. Böylece harflerin fonetik yapısı ile sûrenin mesajı arasında bilinçli ve çok katmanlı bir uyumun kurulduğu anlaşılmaktadır.

2. Sûre Başları ile Sûre Muhtevası Arasındaki Uyum

Mukattaa/Kesik harfler bağlamında dikkat çeken i'câz unsurlarından biri, söz konusu sûrelerin muhtevasının başta yer alan harflerin anlam alanı ile doğrudan irtibatlı olduğunun müşahade edilmesidir. Bu durum, harfler ile sûrelerin içeriği arasında anlam ve ses uyumunun varlığına işaret etmektedir. Kur'ân'da özellikle tek harfli mukattaa ile başlayan sûreler incelendiğinde bu sûrelerin muhtevasının çoğu kez söz konusu harfin anlam alanı ve çağrışım dünyası etrafında örgüldendiği görülür. Bu durum, sûre başı harfi ile sûre içeriği arasında rastlantısal olmayan bilakis nazmî (dizgesel) ve semantik bir uyum bulunduğuna işaret eder.

Buna örnek olarak kâf Sûresi zikredilebilir. Bu sûrenin muhtevası, ق/kâf harfiyle fonetik açıdan ilişkili kelimeler etrafında örülmüştür. Nitekim 44 âyetli sûrede 57 kez kâf harfinin yer aldığı Kur'ân'ın zikri (ق وَالْقُرْآنَ الْمَجِيدِ), yaratılış (وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ ... أَفَعَيَيْنَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ), söz ve konuşma (مَا وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ ... يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَّكَانٍ قَرِيبٍ), yakınlık (يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ ... قَالَ قَرِينُهُ ... يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ), gözetleyici melek (إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ), sürücü melek (sâik) (وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ), arkadaş (karîn) (وَقَالَ قَرِينُهُ), cehenneme atma (وَأُزْلِفَتْ), müttakîlerin zikri (لَقَدْ فَدَمْتُ إِلَيْكُمْ بِالْوَعِيدِ), uyarının önceden bildirilmesi (وَأَلْقَيْنَا فِي جَهَنَّمَ) (وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ (إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرٍ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ), kalbin zikri (الْحَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ), (وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ), dağların yerleştirilmesi (يَوْمَ تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا), yerin yarılması (فَرَزَ), hurmalardan bahsedilmesi (وَالنَّخْلُ بَاسِقَاتٌ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ رِزْقًا لِلْعِبَادِ), geçmiş kavimler (كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمٌ (كُلُّ كَذَّبٍ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ), tehdit ve uyarı (نُوحٍ ... وَقَوْمُ ثُبُعٍ gibi kelimeler geçmektedir.²⁸

Sûrenin dikkat çeken yönlerinden biri de sûrenin muhteva ve anlam örgüsünün kâf harfinin sert ve gerilim yüklü fonetik yapısıyla örtüşmesidir. Kâf harfinin sıfatlarından kaynaklanan çalkantı ve sarsıntı (kalkale), sertlik (şiddet), seslilik (cehr), yükselme ve kabarma (isti'lâ) ile açıklık ve netlik

²⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/203, 204.

²⁷ Mekki, *er-Ri'âye*, 139 vd.

²⁸ Kâf 50/1-44.

(infitâh) ²⁹ sûrenin genel atmosferinde hissedilmektedir. Bu fonetik özelliklerle işlenen ölüm, hesap, cehennem ve yaratılış temaları, muhatabın zihninde güçlü bir etki oluşturmaktadır.³⁰

Benzer şekilde evvelinde “nûn” harfinin zikredildiği Kalem sûresi’nde, âyet sonlarının tamamının nûn harfinin baskın olduğu müşterek bir vezin ve ahenk içerisinde düzenlendiği görülür. Fâsıla harfinin (son harf), nûn harfinin en belirgin özelliği olan gunne sıfatını taşıyan harflerle (ن ، م) bitmesi, bu yapının önemli tamamlayıcı unsurlarındandır. Ayrıca sûrenin genelinde nûn harfiyle teşekkül eden lafızların yoğun biçimde yer aldığı görülmektedir.³¹

A’râf Sûresi’nin başında الم harflerine ص’in eklenmesiyle meydana gelen المص mukattaası, sûrenin muhtevasıyla anlamlı bir ilişki içerisine sokmaktadır. Bu ilâvenin “*Göğsünde bundan dolayı bir sıkıntı olmasın*” (فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ) âyetine işaret ettiği belirtilmiştir. Ra’d sûresinin başındaki “الم” mukattaasına da “ر” harfinin eklendiği görülmektedir. İlave harfin “*Allah gökleri yükseltendir.*” (اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَاوَاتِ) âyetiyle irtibatlandırıldığı ayrıca sûrede gök gürültüsü (رَعْدٌ), şimşek (بَرْقٌ) ve benzeri tabii unsurların zikredilmesiyle desteklendiği ifade edilmiştir.³²

2.1. Tâ (ط) Harfiyle Başlayan Sûrelerde Muhteva ve Nazmî İcâz

Başında tâ ط/tâ harfi bulunan Tâhâ, Şuarâ, Neml ve Kasas sûrelerinin tamamında, Mûsâ kıssasının sûrenin ilk kısımlarında, diğer kıssalardan önce ve ayrıntılı biçimde ele alındığı görülmektedir. Bu tespit, sûre başları ile muhteva arasındaki ilişkinin rastlantısal değil belirli bir düzen ve anlam örgüsü çerçevesinde şekillendiğine işaret etmektedir. Öte yandan “طسم” ile başlayan iki sûrede Mûsâ kıssasının, “طس” ile başlayan Neml sûresine kıyasla daha uzun ve ayrıntılı biçimde anlatılması, mîm ilâvesinin kıssanın kapsamının genişleyeceğine dair sembolik bir işaret olarak değerlendirilebileceğini düşündürmektedir. Yine Tâhâ Sûresi’nin طه mukattaa harfleriyle başlaması ve ط/tâ harfinden sonra Hârûn isminin ilk harfi olan ه/hâ harfinin yer alması, sûrede Hârûn’un Mûsâ’dan önce zikredilmesini (قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَى) ³³ anlamlı bir bütünlük içinde düşündürmektedir. Buna karşılık Şuarâ Sûresi’nin طسم ile başlaması, م/mîm harfi üzerinden Mûsâ ismine işaret etmekte bu durum sûrede geçen (رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ) ³⁴ ifadesinde Mûsâ’nın önce anılmasıyla uyum arz etmektedir.³⁵

Kasas Sûresi’nde ط/tâ harfi 19 kez geçmektedir. Aynı sûrede Mûsâ ismi 18, Hârûn ismi ise 1 kez zikredilmiştir. Böylece Mûsâ ve Hârûn isimlerinin toplam tekrar sayısı 19 olup bu sayı ط/tâ harfinin tekrar sayısı ile örtüşmektedir. Bu durum, Mûsâ ile Hârûn arasındaki güçlü birlikteliğe işaret eden sembolik bir uyum olarak değerlendirilmiştir. Nitekim peygamberler arasında birlikte gönderilme ve birlikte tebliğle görevlendirilme bakımından Mûsâ ile Hârûn’un ilişkisi müstesna bir yere sahiptir.³⁶

Aynı minvalde Neml Sûresi, “طس” ile başlamakta olup sûre tertibinde 27. sırada yer almaktadır. Dikkat çekici bir rakamsal uyum olarak sûrede ط/tâ harfinin tekrar sayısı da 27’dir. Kezâ sûrede س/sîn harfi 93 defa geçmekte olup sûrenin âyet sayısına denktir. Ayrıca ط/tâ ve س/sîn harflerinin toplam tekrar sayısı 120’dir ki bu sayı sûrenin mushaf sırası (27) ile âyet sayısının (93) toplamına karşılık gelmektedir. Kasas Sûresi’nde ط/tâ harfi 19 kez geçerken, aynı sûrede Mûsâ ismi 18, Hârûn ismi 1 kez zikredilmekte böylece bu iki ismin toplam tekrar sayısı 19 olup ط/tâ harfinin tekrar

²⁹ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/203.

³⁰ Zerkeşî, *el-Burhân fi ‘Ulûmi’l-Kur’ân*, 169.

³¹ El-Kalem 68/1-52.

³² Zerkeşî, *el-Burhân fi ‘Ulûmi’l-Kur’ân*, 170

³³ Tâhâ 20/70.

³⁴ Eş-Şuarâ 26/48.

³⁵ Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî, *et-Ta’bîru’l-Kur’ânî* (Amman: Dâru ammâr, 2006), 217

³⁶ Fâdıl Sâlih, *et-Ta’bîru’l-Kur’ânî*, 218.

sayısıyla örtüşmektedir. Söz konusu sayısal uyumlar, harflerle sûre yapısı arasında sayısal bir bütünlük ve düzen bulunduğu yönündeki ihtimalleri güçlendirmektedir.

Bu çerçevede, Kur'ân sûrelerinin başlarında yer alan hurûf-ı mukattaa ile sûrenin muhtevası arasında dikkat çekici bir ilişki bulunduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bu ilişkiyi izah etmeye yönelik her yaklaşımın Kur'ân'ın ana mesajına hizmet etmesi gerekir. Aksi hâlde şekilsel düzenlemeler anlamın önüne geçer. Bu nedenle sûre başlarındaki bu harfler, Kur'ân'ın nazmı ve i'câzı çerçevesinde değerlendirilmelidir.

3. Mukattaa Harflerinde Hece Çeşitleri

Harf, sözlükte “bir şeyin ucu, sonu, sivri dağın zirvesi, zayıf deve” anlamına gelir.³⁷ Terimsel olarak “gerçek veya takdiri bir mahrece (çıkış noktasına) dayanan sestir.”³⁸

Maktâ, sözlükte “her şeyin sonu, kesildiği yer” anlamına gelir. Vadilerin son noktaları, مقاطع الأودية “makâtiu'l-evdiye” olarak adlandırılır. Her şeyin munkatı yeri onun nihâyetidir. Kur'ân-ı Kerîm'in “Makâti'u'l-Kur'ân” denilen kısımları, durulacak yerleri demektir. Mukattaa harfleri kesik ve müstakel/eksanî harflerle başlanıp durulabilen ses miktarıdır. Arapça da sesli harf, harekeyi ifade eder. Arapçada hareke ile başlanması mümkün olmadığından her hece mutlaka bir sessiz harfle başlamak zorundadır. Bu açıklamalar çerçevesinde Arap dilinde heceler genel olarak ikiye ayrılır: Kısa ve uzun.

Kısa hece: Bir sessiz harfle bir harekeden oluşur. Örneğin “كُتِبَ” kelimesinde üç kısa hece vardır. Ke + te + be. Kısa hece ancak açık olur. Bu hece uzatılır ya da sonuna bir sessiz eklenirse kısa hece olmaktan çıkar ve uzun heceye dönüşür. Belirtilen sınıflandırma çerçevesinde kısa hece yalnızca bir tür iken uzun hecenin beş farklı türü bulunmaktadır. Diğer bir taksimata göre Arapça da tek harf ve harekeden oluşan hece (ب) “kısa”, üç sembolden oluşan (بَب ، بَا ، بَ) “orta”, dört ve daha fazla sembolden oluşan heceler ise (بَاب ، بَجْر ، بَضَال) “uzun” sayılmaktadır. Sonu cezm veya vakf ile sükûnlanan heceler (فَال ، فَكْ ، فَالْ) kapalı, hareke ve med ile bitenler ise (بَا ، بَ) açık hece olarak isimlendirilmektedir.

40

Sembol olarak harekesiz veya cezmlî harf ص simgesi ile hareke ya da med ise ح ile gösterilir.

Arapça ve Türkçe deki hece türlerinin karşılaştırılması ise şöyledir:

1. Kısa hece: Türkçe de tek sesli harf; a, e, ı, i, u, ü ya da bir sessiz bir sesliden oluşan ba, be, bi, bu, bü; Arapçada ise bir sessiz (harf) bir sesliden (hareke) müteşekkîl; بَ، بَ، بَ hecelerine kısa hece denmektedir. Kısa hece hep açık olduğundan açık ya da kapalı diye sınıflanmaz.

2. O

Orta açık hece: Arapça da çekilen harfler (بَا)، Türkçe de ise şapkalı harfler (kâ-mil) bu hece çeşidini oluşturur. Orta kapalı hece: Arapça bir harekeli bir sakin harften oluşan heceler (مَنْ)، Türkçe de ise ortası sesli olan üç harfli heceler bu grubu oluşturur.

4. Uzun kapalı hece: Medd-i lazım tecvidinin gerçekleştiği bir medli, bir sakin harften (مِيم) oluşan hecelere denmektedir. Türkçe de bu hece çeşidi bulunmamaktadır.

³⁷ Ebu'l Hüseyin el-Kazvî'nî İbn Fâris, *Mu'cemu'l- mekâyisi'l-luğa*, thk. Abdusselâm Muhammed Harun (Ürdün: Dâru'l-Fikr, 1979), “hrf”, 29.

³⁸ İbrahim Enis, *el-Esvâtü'l-Lüğaviyye*, 6-104; Molla Ali el-Kârî, *el-Minehu'l-fikriyye fi şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye* (Mısır: Şirketü mektebeti ve matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1948), 8.

³⁹ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1993), “kta”, 8/278.

⁴⁰ Ramazan Abdüttetvâb, *el-Madhal ilâ ilmi'l-luğa ve manâhici'l-bahsi'l-luğavî*, (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1997), 102 vd; Temmâm Hassân, *Manâhicü'l-bahs fi'l-luğa*, (Kahire: Mektebetü'l-hancî el-Misriyye, ts.), 140.

5. Uzun çift kapalı hece: Medd-i lîn tecvidini oluşturan heceye denmektedir. Bir harekeli iki sakın harfin oluşturduğu (عَيْنٌ) hece çeşidine denmektedir. Türkçe de ise kast, şans gibi üç sessiz bir sesliden oluşan hecelere denmektedir.⁴¹

Arapçada Hece Tablosu

Hece oluşumları (Hece oluşumları)	Örnek	الرمز (Sembol)	Hece çeşidi
حركة قصيرة + صوت صامت (Harf+Hareke)	بَ	ح ص	قصير (Kısa)
حركة طويلة + صوت صامت (Harf+Hareke)	بَا	ح ح ص	متوسط (Orta)
صوت صامت + حركة قصيرة + صوت صامت (Harf+Hareke)	بَبْ	ص + ح ص	متوسط (Orta)
صوت صامت + حركة طويلة + صوت صامت (Harf+Hareke)	بَابْ	ص + ح ح ص	طويل (Uzun)
صوتان صامتان + حركة قصيرة + صوت صامت (Harf+Hareke)	بَحْرْ	ص ص + ح ص	طويل (Uzun) مغرق (في الطول)
صوتان صامتان + حركة طويلة + صوت صامت (Harf+Hareke)	ضَالْ	ص + ح ح ص ص	طويل (Uzun)

3.1. Mukattaa Harflerinde Heceler ve Vurgu

“Vurgu (Nebr)” kelimesi, “sesin bir kısmını bastırarak öne çıkarmak, sese vurgu yapmak, bir heceyi yükseltmek,” anlamına gelir. Hece oluşumlarında vurgu genel olarak son heceye yapılır. Ancak son hece dört sembolden (ص ح ح ص، ص ح ح ص) müteşekkil değil ise vurgu sondan öncekine yapılır.⁴² Kur’ân kıraati, mahreç, sıfat ve tecvit kurallarına uygun okumanın yanında aynı zamanda mana ve duyguyu sesle aktarma sanatıdır. Dolayısıyla vurgu ve ses tonlamaları, Kur’ân tilavetinde anlam-ses bütünlüğünü, tesis eden iki ana unsurdur.

الم deki ses birimleri: Elif : ص ح ح ح ص. Lâm : ص ح ح ح ص kapalı uzun hece. Mîm : ص ح ح ح ص kapalı uzun hece. Vurgu/nebr genel itibarıyla son harf yani mîm üzerindedir.

المص ses birimleri: Elif : ص ح ح ح ص. Lâm : ص ح ح ح ص. Mîm : ص ح ح ح ص. Sâd : ص ح ح ح ص. Vurgu son hece sâd üzerindedir.

الر ses birimleri: Elif : ص ح ح ح ص. Lâm : ص ح ح ح ص. Râ : ص ح ح ح ص. Vurgu râ harfinden bir önceki hece, yani lâm üzerindedir.

المر ses birimleri: Elif : ص ح ح ح ص. Lâm : ص ح ح ح ص. Mîm : ص ح ح ح ص. Râ : ص ح ح ح ص. Vurgu son heceye kayarak mîm üzerinde gerçekleşir.

كهيعص ses birimleri: Kâf : ص ح ح ح ص. Hâ : ص ح ح ح ص. Yâ : ص ح ح ح ص. ‘Ayn : ص ح ح ح ص. Sâd : ص ح ح ح ص. Vurgu sâd üzerindedir.

طه ses birimleri: Tâ : ص ح ح ح ص. Hâ : ص ح ح ح ص. Kelimeler iki uzun heceden oluştuğunda vurgu ilk heceye yapılılagelmıştır.

⁴¹ Zeynep Korkmaz, *Türkçenin Ses Bilgisi* (Ankara: TDK Yayınları, 2017), 37-45.

⁴² Mahmud Fehmi Hicazî, *Medhal ilâ ilmi’l-luğâ*, (Kahire: Dâr-ı Kubâ, ts.), 81.

طسم ses birimleri: Tâ : ص ح ح . Sîn : ص ح ح ح . Mîm : ص ح ح ح . Vurgu mîm üzerindedir.
 طس ses birimleri: Tâ : ص ح ح . Sîn : ص ح ح ح . Vurgu sîn üzerindedir.
 يس ses birimleri: Yâ : ص ح ح . Sîn : ص ح ح ح . Vurgu sîn üzerindedir.
 ص ses birimi: Sâd : ص ح ح . Tek hecelerde vurgu doğal olarak bu hece üzerindedir.
 حم ses birimleri: Hâ : ص ح ح . Mîm : ص ح ح ح . Vurgu mîm üzerindedir.
 عسق des birimleri: 'Ayn : ص ح ح ح . Sîn : ص ح ح ح . Kâf : ص ح ح ح . Vurgu kâf üzerindedir.
 ق ses birimi: Kâf : ص ح ح ح . Vurgu kâf hecesi üzerindedir.
 Uses birimi: Nûn : ص ح ح ح . Vurgu doğal olarak bu hece üzerindedir.

Sonuç olarak: عسق، طسم، طس، يس، حم، عسق Kapalı uzun hece, diğer hecelere göre daha sık görülür. Bu hece tipi daha fazla nefes ve zaman gerektirdiğinden vurgu son hece üzerindedir. ن tek hece oldukları için vurgu doğal olarak o hece üzerindedir. Açık heceler, kapalı hecelere göre daha kısa sürer. Kapalı hece daha uzun sürdüğünden ritim oluşturma okuyuşa ağırlık katma imkanı verir. Uzun kapalı hece on kez, kısa kapalı hece dört kez geçmiştir.

الر، المر de vurgu sondan bir önceki hece üzerindedir. طه da vurgu ilk hece üzerindedir. Çünkü bir kelime iki uzun heceden oluştuğunda vurgu ilk heceye yapılır. Kısa açık hece (özellikle birleşik türleri) okuyuşta hafiflik, akıcılık ve hız sağlar. Bu ses dengesi, Kur'ân tilavetinde hem ritmi düzenler hem de okuyucuya huşu ve sükûnet hissi verir. Kısa kapalı hece dört kez, kısa kapalı ise on kez tekrar edilmiştir. Netice itibarıyla heceler, ses uyumunu (melodiyi) oluşturmada belirleyici bir rol oynamakla beraber en çok kapalı uzun hece ile kendini gösterir.⁴³

Bu yapıların sûre başlarına dağıtılarak zikredilmesi ve Kur'ân'ın başında topluca yer almaması, meydan okumanın tekrar edilmesi ve uyarı ile vurgunun tedricî biçimde güçlendirilmesi hikmetine dayanmaktadır.

4. Hurûf-ı Mukattaa'nın Kullanım Sıklığı ve Harf Dağılımı

Başında mukattaanın bulunduğu sûrelerin genel olarak harflerine bakıldığında bu harflerin diğer harflere nispetle daha fazla sûrede yer aldığı görülmektedir. Söz gelimi elif, lâm ve mîm harfleri kesik harfler içerisinde en fazla kullanılan harflerdir . Zira söz konusu harfler, Arap dilinde dolaşımı en yaygın olan harfler olmanın yanında hurûf-ı mukattaa terkinin önemli bir kısmında yer almışlardır.

Hurûf-ı teheccî olarak sûrelerin başında okunan harflerin toplamı yetmiş sekizdir. Bu harflerin sûre başlarındaki dağılımı şu şekildedir:

ق/Kâf ve ن/nûn her biri birer defa, ع/ayn, ي/yâ, ه/hâ ve ق/kâf her biri ikişer defa, ص/şâd üç defa, ط/tâ dört defa, س/sîn beş defa, ر/râ altı defa, ح/hâ yedi defa, أ/Elif ve ل/lâm on üçer defa ve م/mîm on yedi defa yer almıştır. Yine; المر، المص، كهيعص، حم عسق، طسم iki، طس، طه، ق، ص، ن harfleri ise birer defa zikredilmişlerdir. Bu durum, harfler içerisinde bazılarının bilinçli bir tercih sonucu öne çıkarıldığını göstermektedir. Özellikle elif-lâm-mîm harflerinin kullanım noktasında zirvede olması birçok çağrışımı da beraberinde getirmektedir. Mahreç olarak hemze göğsün en uç noktasından diğer bir ifadeyle mahreçlerin başlangıcından çıkar.⁴⁴ Lâm, harflerin en fazla üretildiği dili temsilen orta mahreçten, mîm ise harflerin sonuncusu kabul edilir ve mahreç bölgesinin sonu olan dudaklardan üretilir. Bu tabloda derin bir sembolik bütünlük göze çarpmaktadır. Üç harf, mahreç sisteminin temel unsurlarını temsil eder. Boğaz, dil ve dudaklar. Nitekim bu sıralama, vahyin düzeninde de başlangıç-orta-son şeklinde bir sıralama arz etmektedir. Söz konusu üç ana mahreçten on altı tâli mahreç türemekte, yirmi dokuz Kur'ân harfi bu

⁴³ Mahmud Fehmi Hicazî, *Medhal ilâ ilmi'l-luğâ*, 80.

⁴⁴ Mekki, *er-Ri'âye*, 139-142; İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd*, 105.

mahreçlerden oluşturulmaktadır. İnsanların sözlü iletişiminin tamamı, bu harfler çerçevesinde teşekkül etmektedir.

Bu harflerin işaret ettiği bir diğer incelik ise başlangıcı, son ve ikisi arasındaki merhaleyi birlikte kuşatmalarıdır. Bu üç harfle başlayan her sûre; yaratılışın başlangıcını, nihai gayesini ve ikisi arasındaki süreci ihtiva eder. Diğer bir ifadeyle bu sûreler, âlemin yaratılışını, varoluş gayesini ve başlangıçtan itibaren ilahî emirlerle şekillenen tarihsel süreci konu edinmektedir. Bu durum Bakara, Âl-i İmrân, Secde ve Rûm sûreleri dikkatle incelendiğinde açıkça müşahade edilmektedir.⁴⁵

5. Mukattaa Harflerinin İ'rabı

Mukattaa harflerinin i'rabı hakkında müfessir ve nahiv âlimleri arasında farklı yaklaşımlar ortaya konmuştur. Bu harfler hece harfleri olarak değerlendirildiğinde i'rabtan mahalleri bulunmaz. Buna karşılık söz konusu harflerin sûre ya da Allah'ın isimlerinden yahut yemin unsuru olarak kabul edilmesi durumunda i'rab almaları mümkün görülmüştür.

Birinci ihtimal, mukattaa harflerinin ref' hâlinde değerlendirilmesidir. Bu yaklaşım da kendi içerisinde iki farklı şekilde izah edilmiştir.

1. Bu ihtimalde mukattaa harfleri cümle başında mübteda kabul edilir, devamındaki ifade ise haber sayılır. Dolayısıyla كهيعص mübteda, ذِكْرٌ da haberdur.

2. Bu yaklaşıma göre kesik harfler, kendilerinden önce takdir edilen bir mübtedanın haberi konumundadır. Mübteda olarak هذا yahut تلك takdir edilmekte mukattaa harfleri ise haber görevini üstlenmektedir. Böylece söz konusu terkinin takdiri, حم عسق biçiminde yapılmaktadır.⁴⁶

İkinci ihtimal nasb olarak takdir edilmeleridir. Bu ise üç şekilde açıklanmıştır.

1. Mukattaa harfleri, اذكر، اقرأ veya اتل gibi takdir edilen bir fiilin mef'ûlü olarak da yorumlanmıştır. اتل، اذكر، اقرأ gibi bir fiilin mefulü olabilirler.

2. Mukattaa harflerinin ayrıca münâdâ olarak değerlendirilmesi de mümkündür. Bu yaklaşıma göre يا انسان ifadesi، يا انسان (Ey insan) anlamında bir hitap kabul edilmektedir.

3. Bir diğer görüşe göre ise mukattaa harfleri, mukadder bir kasem fiilinin mef'ûlü konumundadır. Bu çerçevede ن قسم (Nûn harfiyle yemin ederim) şeklinde takdir edilmektedir.⁴⁷

Üçüncü ihtimal ise cer mahallinde addedilmeleridir. Bu da iki şekilde açıklanmıştır.

1. اقسام بص (Sâd harfiyle yemin ederim ki) takdirinde düşünülmüştür.⁴⁸

Nahiv âlimlerinin çoğu ise mukattaa harflerin vakıf üzerine mebni olduklarını ifade ederek irab almayacaklarını söylemişlerdir.⁴⁹

6. Mukattaa Harflerinde Kırâatler

Harflerde uygulanan farklı kıraatler ise fetih, imâle, taklîl, sekte ve nakildir. Fetih, imâle ve taklîl yalnızca iki harfle hecelenen “حي طهر” grubundaki beş harfte uygulanmıştır.

Sekte: Kıraatte, sâkin bir harften sonra hemze geldiğinde sâkin harf üzerinde kısa bir duraksama yapılarak gerçekleştirilen okuyuşa bu ad verilmiştir. Ebû Cafer mukattaa harflerinde her birinin sonunda sekte yapar.⁵⁰

⁴⁵ Zerkeşî, *el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 1/68.

⁴⁶ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd ed-Deylemî el-Ferrâ', *Me'ânî'l-Kur'ân*, ed. Ahmed Yûsuf en-Necâtî v.dğr. (Mısır: Dâru'l-Misriyye li't-Telîf ve't-Terceme, ts.), 1/368.

⁴⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1407.1/86.

⁴⁸ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed en-Nehhâs, *İ'râbu'l-Kur'ân*, thk. Abdulmunim Halil İbrâhîm (Beyrut: Dâru'l- Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 3/449.

⁴⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/86.

⁵⁰ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân* (İstanbul: El- Mektebetü'l-Hanefiyye, trs.), 33, 34.

Nakil: Sâkin bir harften sonra hemze geldiğinde hemzenin harekesinin önceki sâkin harfe aktarılması suretiyle yapılan okuyuşa nakil denmektedir.⁵¹

Ankebût sûresinin başındaki الم ile onu takip eden أَحْسِبَ النَّاسَ ifadesinde, Verş kıraatine göre vasl hâlinde hemzenin harekesi önceki sâkin mîm harfine nakledilerek أَحْسِبَ النَّاسَ şeklinde telaffuz edilir. Bu durum, iki farklı okuma ihtimalini doğurur: Mîm harfinde meydana gelen geçici hareke sebebiyle kasr ile bir elif uzatma veya kelimenin aslî yapısındaki sükûn esas alınarak medd-i lâzım ile dört elif uzatma.⁵²

İmâle: Fetha harekeyi kesreye, elifi ي/yâ harfine doğru meylettirerek okumaktır.⁵³ On yedi sûre evvelinde geçen; ي، ه، ع، ح، ر harfleri olmak üzere beş mukattaa harfi üzerinde uygulanmıştır.

1. Yûnus, Hûd, Yûsuf, İbrâhîm ve Hicr “الر” ve Ra’d sûresindeki “الم” mukattaalarındaki /râ harfini; Ebû Amr, İbn Âmir, Şu’be, Hamza, Kisâî ve Halef imale ile okumuştur. Verş ve Ebû Amr’da beyne ile okumuşlardır.⁵⁴

2. mukattaasında yer alan ه/hâ harfi, Şu’be, Kisâî ve Ebû Amr tarafından imâle ile okunmuştur. Aynı mukattaadaki ي/yâ harfi ise Şu’be, Hamza, Kisâî, İbn Âmir ve Halef tarafından imâleli olarak kıraat edilmiştir.⁵⁵

3. “طه” daki ط/tâ ve ه/hâ harflerini; Şu’be, Hamza, Kisâî ve Halef imâle ile rivayet etmiştir. Sadece ه/hâ harfini Verş ve Ebû Amr imale ile okumuştur.

4. “طس” ve “طسم” kelimelerindeki ط/tâ harfini Şu’be, Hamza, Kisâî ve Halef imâle ile rivayet etmiştir.

5. “طس” ve “طسم” kelimelerindeki ط/tâ harfini Şu’be, Hamza, Kisâî ve Halef imâle ile rivayet etmiştir.

6. “حم” kelimesindeki ح/hâ harfini; İbn Zekvân, Şu’be, Hamza, Kisâî ve Halef imâle ile okumuştur.

7. “يس” deki ي/yâ harfini Şu’be, Hamza, Kisâî, Revih ve Halef imale ile okumuştur.

Taklîl: Küçük imâle (imâle-i suğrâ) veya taklîl (harekeyi azaltma) olarak da bilinir. Üstün sesi aşırı incelterek okumaya denmektedir.⁵⁶

1. “الر” ve “الم” lafızlarında /râ harfini Verş beyne ile okumuştur.

2. “كهيعص” ifadesinde /hâ ve /yâ harflerini Verş beyne ile okumuştur.

3. “حم” lafzında /hâ harfini Verş ve Ebû Amr taklîl ile okumuştur.⁵⁷

4. “يس” lafzında /yâ harfini Verş, Halef b. Hişâm, Hamza’dan, Dûrî’de Kisâî’den taklil rivayet etmiştir.⁵⁸

Sonuç

Bu çalışmada hurûf-ı mukattaa, yapısal bir olgu olarak ele alınmış; ardından fonetik, hece/vurgu, dağılım ve nazmî uyum eksenlerinde bütüncül bir çerçevede incelenmiştir. Bu tespitler mukattaa

⁵¹ Ahmed b. Muhammed el-Bennâ ed-Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer fi'l-kırâ'âti'l-erbe'ate 'aşer*, ed. Enes Mihre (Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, 2006), 83

⁵² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/359.

⁵³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/30.

⁵⁴ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 120.

⁵⁵ Dâni, *et-Tahdîd fi'l-İtkân*, 147.

⁵⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/30.

⁵⁷ Dâni, *et-Tahdîd fi'l-İtkân*, 191; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 70, 71.

⁵⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 70, 71.

harflerinin, yalnızca sûrelere girişte yer alan sembolik unsurlar değil; Kur'ân'ın nazmını ve i'câz yönünü görünür kılan işlevsel bir düzen içinde değerlendirilebileceği gösterilmeye çalışılmıştır.

Mukattaa harflerinin 29 sûrede yer alması ve 14 harften oluşması, Kur'ân harflerinin yarısına tekabül etmesi; seçimde rastlantısallık yerine belirli bir temsil ve denge ilkesinin işletildiğine işaret etmektedir. Nitekim hem fonetik sıfatlarda hem de idgam ilişkileri ve mahreçler açısından “yarı/denge” fikrinin farklı alanlarda tekrarlandığı görülmüştür. Bu bulgular, mukattaa harflerinin “açılış harfleri” olmanın ötesinde, harf sisteminin bütününe atıf yapan yapısal göstergeler olabileceğini düşündürmektedir.

Bunun yanında mukattaa dizilimlerinin tekli-ikili-üçlü-dörtlü-beşli formattaki çeşitliliği Kur'ân'ın teahhüd boyutunun yalnızca semantik düzeyinde değil aynı zamanda dilsel yapı üzerinden de kurulduğunu desteklemektedir. Zira Arapçada kelime örgüsü etimolojik olarak birden başlayıp beşli yapılara kadar uzanmaktadır. Sûre başlarındaki bu çeşitlilik, meydan okuma sahasının dilin bütün alanlarına yayıldığını göstermektedir.

Mukattaa harflerinin hece türleri ve vurgu bakımından analizi, Kur'ân tilavetinde ses örgüsünün yalnızca estetik bir unsur olmayıp aynı zamanda metnin etkisini taşıyan yapısal bir yönünün olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle kapalı uzun hecelerin çokluğu, tilavete ağırlık, ciddiyet kazandırmaktadır. Böylelikle mukattaa harfleri, anlamı doğrudan üretmeye bile okuyucuyu metne hazırlayan ve düşündüren fonetik bir rolü üstlenmiş olmaktadır.

Mukattaa harflerinden sonra sıklıkla vahiy, Kur'ân'ın yüceliği, risâlet temalarının zikri bu harflerin i'câz fonksiyonu taşıdığı ihtimalini güçlendirmektedir. Örnek sûre analizleri, muhteva ile harfler arasında fonetik ilişkiler kurulabildiğini ancak sayısal uyuşmaların tek başına delil olarak değerlendirilmemesi, metnin bütüncül örgüsü içinde destekleyici işaretler olarak ele alınması gerektiği hususu da unutulmamalıdır.

İ'rab ve kırâat verileri, mukattaa olgusunun yalnız tefsirî yorum alanına değil nahiv ve tilavet pratiklerine de uzanan çok yönlü bir yapı arz ettiğini göstermektedir. Bu çerçevede imâle, taklîl, sekte ve nakil gibi uygulamalar, mukattaa harflerinin kıraat geleneğinde fonetik bir alan olarak ayrıca işlendiğini göstermektedir.

Sonuç itibarıyla mukattaa harflerine kesin ve net bir anlam tayini mümkün görünmemekle birlikte, bu harflerin ilâhî kitapta ses, nazm, ses düzeni, vurgu-ritim ve sûrenin muhtevasıyla uyum gibi farklı düzlemlerde işlevsel bir görünürlük kazandığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla mukattaa harflerini, sır ya da sembol şeklinde alanı daraltılmaksızın Kur'ân'ın edebî inşasını ve i'câzının çok yönlülüğünü gösteren dilsel fonemler olarak değerlendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu çalışmanın gayesi, harflerden kesin hükümler çıkarmak değil Kur'ân'ın tefekkür çağrısına uyarak, metnin dilsel mimarisini daha iyi kavramaya dönük bir ufuk açmaktır.

Kaynakça | References

- Abdüttevâb, Ramazan. *el-Madhal ilâ ilmi'l-luğa ve manâhici'l-bahsi'l-luğavî*. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1997.
- Altun, Mehmet. "Kur'an'ın Beyânî İ'câzı Bağlamında Hurûf-ı Mukattaa". *Amasya İlahiyat Dergisi* 16 (Haziran 2021), 301-335.
- Beyzâvî, Nâsırüddin Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1997.
- Cevherî, Tantâvî. *el-Cevâhir fî tefsiri'l-Kur'ânî'l-Kerim* Mısır: y.y., 1931.
- Dimyâtî, Ahmed b. Muhammed el-Bennâ ed-. *İthâfu fudalâi'l-beşer fî'l-kırâ'âtî'l-erbe'ate 'aşer*. ed. Enes Mihre. Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, 2006.
- Duman M. Zeki, Altundağ, Mustafa. "Hurûf-I Mukattaa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 18 Nisan 2026). [https://islamansiklopedisi.org.tr/Huruf-ı Mukattaa](https://islamansiklopedisi.org.tr/Huruf-ı%20Mukattaa)
- el-Endülüsî, Ebû 'Amr Osman b. Sa'îd ed-Dânî. *et-Tahdîd fî'l-İtkân ve't-Tecvîd*. thk. Ğanim Kaddûrî el-Hamed. Amman: Dâru Ammar, 1421.
- el-Kârî, Molla Ali. *el-Minehu'l-fikriyye fî şerhi'l-Mukaddimetî'l-Cezeriyye* Mısır: Şirketü mektebeti ve matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1948.
- er-Râzî, Fahreddin Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî. *Mefâtihu'l-gayb (et-Tefsîrû'l-kebîr)*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.
- es-Sâmerrâî, Fâdıl Sâlih. *et-Ta'bîru'l-Kur'ânî* Amman: Dâru ammâr, 2006.
- Ferrâ', Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Ziyâd ed-Deylemî el-. *Me'ânî'l-Kur'ân*. ed. Ahmed Yûsuf en-Necâtî v.dğr. 3 Cilt. Mısır: Dâru'l-Misriyye li't-Telîf ve't-Terceme. 1. Basım, ts.
- Hassân, Temmâm. *Manâhicü'l-bahs fî'l-luğa*. Kahire: Mektebetü'l-hancî el-Misriyye, ts.
- İbn Cinnî, Ebû'l-Feth 'Osmân. *el-Haşâ'îş*. thk. Muḥammed 'Alî en-Neccâr. b.y.: l-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.
- İbn Fâris, Ebu'l Hüseyin el-Kazvînî. *Mu'cemu'l- mekâyîsi'l-luğa*. thk. Abdusselâm Muhammed Harun. 6 Cilt. Ürdün: Dâru'l-Fikr, 1979.
- İbn Keşîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-azîm*. thk. Sâmi b. Muhammed Selâme. Riyad: Dâru Taybe, 1999.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır. 3. Basım, 1993.
- İbnü'l-Cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *en-Nesr fî'l-kırâ'âtî'l-aşr*. thk. Ali Muhammed Dabbağ. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, 2009.
- İbnü'l-Cezerî, Şemsüddin Ebû'l-Hayr Muhammed b. Muhammed. *et-Temhîd fî İlmi't-Tecvîd*. thk. Ğanim Kaddûrî el-Hamed. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1421.
- İbrahim, Cemâl b. *Dirâsetü'l-mehârici ve's-sıfât* Mısır: mektebetü tâlibi'l-ilm, ts.
- İbrahim Enis. *el-Esvâtü'l-Lüğaviyye* Mısır: Mektebetü Nahdati Mısır, ts.
- Kârî, Molla Ali el-. *el-Minehu'l-fikriyye fî şerhi'l-Mukaddimetî'l-Cezeriyye*. Mısır: Şirketü mektebeti ve matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1948.
- Korkmaz, Zeynep. *Türkçenin Ses Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları, 2017.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-. *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Berreddûnî - İbrahim Etfeyyîş. 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Misriyye, 1964.
- Maden, Gülhan. "İmam Mâtürîdî'ye Göre Hurûf-ı Mukattaa ve Tevili". *Rize İlahiyat Dergisi* 26 (Nisan2024), 101-118.
- Mekkî b. Ebi Tâlib. *er-Ri'âye li Tecvîdi Kiraah ve Tahkîki Lafzi't-Tilâveh*. thk. Ahmed Hasan Ferhad. Amman: Dâru Ammar, 1417.
- Namlı, Tuncer. "Dil ve Vahiy Tarihine Işık Tutan Çarpıcı Sure Başlıkları: Mukattaa Harfleri". *Eskiye*. 30 (Mayıs 2015): 85-131.
- Nehhâs, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed en-. *İ'râbu'l-Kur'ân*. thk. Abdulmunim Halil İbrâhîm. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, 2000.

- Saylan, Nesrişah. "Hurûf-ı Mukattaa'nın Kiraatler Açısından İncelenmesi". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 29/1 (Ocak 2019), 323-334.
- Önder, Abdullah. "Hurûf-u Mukatta'a". *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi* 5 (Nisan 2019), 97-116.
- Pehlivan, Abdulhamid. "Hurûf-ı Mukattaa'nın Tecvidine Yönelik Uygulama Hataları ve Çözüm Önerileri". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (Haziran 2025), 365-386.
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer er-. *Mefâtîhu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 1999.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-. *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki Gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kitâbi'l-Arabi. 3. Basım, 1407.
- Zerkeşî, Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. 'Abdullâh b. Bahâdır eş-Şâfi'î ez-. *el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muḥammed Ebu'l-Faḍl İbrâhîm. 4 Cilt. b.y.: Dâru 'İhyâ'i'l-Kutubi'l-'Arabiyye, 1376/1957.